

**Jakość życia jako kategoria socjologiczna – od teorii
do badań społecznych.
Przypadek Rybnika**

Agata Zygmunt
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Political Preferences
2017, vol. 17: 215-236.
DOI: 10.6084/m9.figshare.5725951
journals.us.edu.pl/index.php/PP
Submitted: 20/10/2017
Accepted: 11/12/2017

Abstract:

**The Quality of Life as a Sociological Category – from Theory to Social Research.
The Case of Rybnik**

The aim of the article is to present the quality of life as a category which is used on the basis of social sciences, especially sociology, in the theoretical and empirical aspect. It describes problems connected with quality of life defining. Complicated genesis, as well as interest in the issue of quality of life of representatives of various disciplines makes it difficult to understand it in an unequivocal way. On the basis of sociology, it has an intersubjective dimension, because the subject of the quality of life in sociological research is the community that is considered in a specific socio-cultural context. Its members express opinions about particular spheres of their own lives, assessing the level of their well-being. An example of sociological research on the quality of life are research carried out in Rybnik. While designing this research, the quality of life was operationalized by selecting indicators that were used in survey questions. The article presents selected results of research on the quality of life of Rybnik, and also draws attention to methodological problems encountered by sociologists investigating this issue.

Key words:

quality of life, standard of living, sociological research, local community, Rybnik

Wprowadzenie

Pytania o jakość życia zadawano od czasów starożytnych, bowiem już wtedy „próbowano zgłębić tajemnicę szczęścia, poszukując uwarunkowań satysfakcji i zadowolenia z życia oraz poczucia dobrostanu” (Wnuk & Marcinkowski 2012: 21). Hipokrates uważał, że szczęśliwe życie osiąga się poprzez stan wewnętrznej równowagi, natomiast według Arystotelesa

najważniejszym celem życia miała być eudajmonia, czyli możliwie najwyższe osiągalne dobro, gwarantujące szczęście (za: Trzebiatowski 2011: 26). Jednak mimo że refleksja nad omawianym zagadnieniem sięga czasów najdawniejszych, to sam termin „jakość życia” został ukuty po drugiej wojnie światowej w Stanach Zjednoczonych (Wnuk & Marcinkowski 2012: 23). Rozpatrywano go wówczas w kategoriach dobrostanu materialnego i jako taki był stosowany w ekonomii, polityce społecznej, medycynie, socjologii czy psychologii (Trzebiatowski 2011: 26). W latach 60. i 70. XX wieku jakość życia ujmowano głównie w perspektywie ilościowej – dokonywano wówczas prób obiektywizacji jej pomiaru, wiążąc to pojęcie ze społeczno-ekonomicznymi warunkami życia oraz z poziomem zaspokajania jednostkowych i ponadjednostkowych potrzeb.

Za wydarzenie przełomowe w badaniach nad jakością życia uważa się zainicjowany w 1971 r. projekt badawczy Angusa Campbella, który zaproponował wprowadzenie – analogicznych do ekonomicznych – wskaźników egzystencji ludzkiej dotyczących psychologicznych aspektów funkcjonowania jednostki. Badacz ten dowodził, że w pomiarze zadowolenia z życia nie można ograniczać się do wskaźników, które opisują jego warunki, ale należy uwzględniać również te, które odnoszą się do ludzkich doświadczeń (Wnuk & Marcinkowski 2012: 23). Definicja sformułowana przez Campbella zakładała, że na jakość życia składa się stopień zaspokojenia w określonych z góry dziedzinach życia, którymi są: małżeństwo, życie rodzinne, zdrowie, sąsiedzi, znajomi, zajęcia domowe, praca zawodowa, życie w danym kraju, miejsce zamieszkania, czas wolny, warunki mieszkaniowe, wykształcenia i standard życia (za: Papuć 2011: 142). Mimo że badacz ten nie jest uznawany za prekursora badań związanych z pomiarem subiektywnego stopnia zadowolenia z życia, to jednak wypracowana przez niego metoda pomiaru jakości życia zyskała dużą popularność i zapoczątkowała dynamiczny rozwój badań nad tą problematyką. W efekcie na przełomie lat 70. i 80., kiedy pojęcie jakości życia zaczęto szerzej aplikować do pomiarów socjologicznych i psychologicznych, coraz częściej zdarzały się próby łączenia go z takimi pojęciami, jak styl życia, poczucie podmiotowego dobrostanu, zadowolenie z warunków życia czy możliwości zaspokajania najistotniejszych życiowych potrzeb (Trzebiatowski 2011: 26).

Wzrost zainteresowania jakością życia na przestrzeni lat sprawił, że pojęcie to jest obecnie wieloznaczne i trudne do zdefiniowania. Jest tak, ponieważ problematyką tą interesują się przedstawiciele wielu dyscyplin, zorientowanych na analizę różnych wymiarów ludzkiej egzystencji, takich jak: psychologia, socjologia, filozofia, medycyna, ekonomia czy pedagogika. Każda z wymienionych dziedzin proponuje własne ujęcia definicyjne, każda z nich w odmienny

sposób dąży do zbadania czy określenia poziomu jakości życia, kładąc przy tym nacisk na te jego aspekty, które wydają się być wiodące, biorąc pod uwagę przyjęte paradygmaty. Słowem, interdyscyplinarny i wielowymiarowy charakter tej kategorii pojęciowej generuje trudności w wypracowaniu definicji uniwersalnej, dającej się zastosować w różnych kontekstach teoretycznych lub praktycznych dociekań. Istnieje więc wiele „jakości życia” (za: Trzebiatowski 2011: 25), które są odmiennie interpretowane i analizowane na gruncie poszczególnych nauk.

Niniejszy tekst odwołuje się do różnych perspektyw jakości życia, które są obecne na gruncie nauk społecznych. Szczególne miejsce zajmują tu koncepcje socjologiczne, stanowiące punkt odniesienia dla konkretnego przedsięwzięcia empirycznego. Badanie przeprowadzone wśród mieszkańców Rybnika, którego wyniki zostaną zaprezentowane w dalszej części artykułu, wymagało bowiem nie tylko doboru adekwatnej definicji jakości życia, ale także zoperacjonalizowania tej kategorii teoretycznej poprzez przełożenie jej na język badań społecznych. Skonstruowanie problematyki badawczej, dobór odpowiednich wskaźników, opracowanie narzędzia badawczego, wreszcie interpretacja uzyskanych wyników to bodaj największe wyzwania dla socjologów – empiryków, którzy podejmują się badania jakości życia. Artykuł ma więc na celu nie tylko zaprezentowanie wyników badań, ale także ma zwrócić uwagę na problemy metodologiczne, na jakie natrafiają socjologowie badający jakość życia. Jako że zrealizowane przedsięwzięcie badawcze było bardzo obszerne, w tekście przeanalizowane zostaną wybrane aspekty jakości życia, uchwycone dzięki odpowiedziom, jakich rybniczanie udzielali na pytania zawarte w kwestionariuszu wywiadu.

Jakość życia w perspektywie nauk społecznych – problemy definicyjne

Jak twierdzi Ewa Jankowska (2011: 34), „zakres rozumienia kategorii «jakość życia» jest bardzo szeroki: od pojmowania jej jako dobrostanu (dobrego stanu ducha), poprzez dobrobyt, aż po stany osobistego zadowolenia, satysfakcji płynącej z konsumpcji, korzystania ze środowiska naturalnego, pozycji społecznej”. Potwierdza to tezę o niejednoznaczności kategorii jakości życia, która w dużej mierze wynika z namnażania się różnych, często sprzecznych sposobów jej ujmowania. Status pojęciowy jakości życia jest tym bardziej niejednoznaczny, że wielu badaczy korzysta z teoretycznego i empirycznego dorobku dotyczącego tej problematyki w sposób wybiórczy, eklektycznie kompilując założenia różnych koncepcji. Warto przy tym zauważyć, że w badaniach nad jakością życia częściej stosuje się jej wartościujące rozumienie (wyższa, niższa jakość), niż jej deskryptywne interpretacje (inna jakość, różne jakości) (Wnuk et al. 2013: 11).

Próby porządkowania dorobku teoretycznego w zakresie definiowania jakości życia doprowadziły do stworzenia typologii, opartych na różnych kryteriach wskazujących na wielość możliwości ujmowania tego pojęcia.

Rozróżnienia w zakresie rozumienia jakości życia dokonuje Augustyn Bańka (1994: 19-40), który wskazuje na dwa przeciwstawne sposoby definiowania tego pojęcia. Na jednym biegunie autor sytuuje definicje ujmujące jakość życia w możliwie najszerszej perspektywie, odwołującej się do szeroko pojętej kultury, ideologii czy religii, na drugim zaś umiejscawia definicje wąskie, ograniczone do określonej teorii i metodologii naukowej (Wnuk & Marcinkowski 2012: 22). Jak twierdzą Marcin Wnuk i Jerzy Marcinkowski, jeden kraniec dymensji orientuje się na naukową precyzję, zredukowaną do teorii, natomiast atutem drugiego jest szeroka perspektywa, która jednak musi oznaczać brak dostatecznej precyzji.

Biorąc pod uwagę charakter wskaźników i poziom analizy Lucyna Rabenda-Bajkowska (1979: 135-149) proponuje rozróżnienie na obiektywne i subiektywne postrzeganie jakości życia. Obiektywne znaczenie jakości życia zakłada odniesienie do zewnętrznych (obiektywnych) warunków życia, które są istotne z punktu widzenia potrzeb człowieka. Miary tak rozumianej jakości życia są zbieżne ze wskaźnikami zrównoważonego rozwoju. Z kolei drugie rozumienie tego pojęcia jest związane z subiektywnymi stanami, odpowiadającymi przekonaniu o stopniu zaspokojenia tych potrzeb (poczucie jakości życia) (Miluska 2003: 174). Innymi słowy, istotny jest tutaj nie tyle poziom życia mierzony za pomocą zestandaryzowanych miar dobrobytu, co wyrażany przez same jednostki poziom zadowolenia z różnych sfer własnej egzystencji.

Interesującą koncepcję systematyzacji różnych ujęć jakości życia na gruncie nauk społecznych prezentuje Jakub Trzebiatowski (2011: 26-31), który dzieli definicje biorąc pod uwagę ich treść na cztery grupy:

1. Definicje „egzystencjalne”.
2. Definicje skupiające się na zadaniach życiowych i rozwojowych.
3. Definicje utożsamiające jakość życia ze stopniem zaspokajania potrzeb.
4. Definicje wyróżniające obiektywny i subiektywny nurt jakości życia, uwzględniając jednocześnie koncepcję potrzeb.

W definicjach „egzystencjalnych” uwidacznia się rozróżnienie dwóch orientacji życiowych: „mieć” i „być”, które nawiązuje do myśli Ericha Fromma. Ich autorzy orientują się więc na analizowanie dwóch podmiotowych motywacji: pragnienia życia i pragnienia posiadania, zaś o jakości życia decyduje jakość jednostkowych, codziennych przeżyć, których źródeł można

poszukiwać w podmiotowym systemie poznawczym. Zdaniem Stanisława Kowalika, „im większe «uzdolnienia kognitywne», tym wyższa «zdolność przeżywania», kumulowania przeżyć i ostatecznie przekształcania ich w doświadczenie życiowe, które oznaczać może wysoką jakość życia. I przeciwnie, im mniejsze jednostkowe zdolności poznawcze, tym niższa jakość życia” (za: Trzebiatowski 2011: 27).

Drugą kategorię definicji kojarzy się z realizowaniem zadań rozwojowych i życiowych. Pierwsze są związane z umiejętnością internalizowania i wypełniania społecznych oczekiwań przypisanych konkretnym rolom społecznym, jakie odgrywają jednostki. Zadania życiowe są natomiast realizowane w obszarze miłości, szkoły czy pracy. Jakość życia można zatem mierzyć stopniem spełniania stawianych aktorowi społecznemu zadań oraz poziomem jednostkowej samorealizacji. Oznacza to, że im bardziej jednostka będzie się czuła spełniona, tym większe istnieje prawdopodobieństwo, że oceni jakość swojego życia jako wysoką.

Zaspokajanie potrzeb jest wyznacznikiem definicji zaliczanych do trzeciej grupy. Przywołana we wcześniejszym fragmencie tekstu definicja jakości życia sformułowana przez Campbella stanowi reprezentatywny przykład powiązania tego pojęcia z potrzebami jednostkowymi. Jakość życia obejmuje bowiem potrzeby, które dana osoba uważa za najważniejsze dla swojego życia oraz jej opinie na temat poziomu ich zaspokajania. Istotne staje się przy tym rozróżnienie, które akcentuje m.in. Bogdan Gałęski (1977: 43-45), postulując oddzielenie jakości życia od poziomu życia. O ile bowiem poziom życia oznacza stopień zaspokajania potrzeb, o tyle jakość życia odnosi się do sposobu ich zaspokojenia. Autor podzielił również potrzeby na obiektywne, subiektywne i behawioralne, przy czym w obręb potrzeb obiektywnych włączone zostały potrzeby bezwzględne i względne. Potrzeby bezwzględne to te, bez zaspokojenia których organizm ludzki nie jest w stanie prawidłowo funkcjonować – są to potrzeby „oczywiste” i bezwarunkowe. Na ogół jawią się one jednostce jako potrzeby subiektywne, wywoływane są bezrefleksyjnie i nieświadomie. Z kolei deprywacja potrzeb względnych nie musi stanowić zagrożenia dla biologicznej egzystencji jednostki, jednak – podobnie jak potrzeby bezwzględne – mogą one zaistnieć na poziomie świadomym w sposób równie bezrefleksyjny i niezależny od podmiotowej woli (Trzebiatowski 2011: 28).

Ostatnia z wyróżnionych przez Trzebiatowskiego grup definicji wiąże obiektywne i subiektywne wskaźniki jakości życia z oceną stopnia zaspokajania potrzeb. Obiektywne kryteria oceny jakości życia odnoszą się do ustalenia stosunku potrzeb jednostkowych do stanu zasobów otoczenia, pozwalających na ich zaspokojenie. Do obiektywnych wyznaczników jakości życia

można zaliczyć m.in.: poziom materialny, zabezpieczenie finansowe, warunki życia i mieszkania, warunki leczenia, bezpieczeństwo ekologiczne, relacje społeczne, system wsparcia społecznego, aktywność społeczna, rozwój osobisty (edukacja, praca, uczestnictwo w kulturze), rekreację i wypoczynek. Biorąc pod uwagę kryterium subiektywne należy przyjąć, że „o poziomie jakości życia człowieka świadczą stany psychiczne towarzyszące mu w procesie zaspokajania potrzeb, będące wynikiem specyficznej oceny relacji między sobą i otoczeniem, oceny własnych osiągnięć, porażek oraz oceny szans realizacji swoich dążeń, pragnień i celów życiowych” (Trzebiatowski 2011: 28). Do subiektywnych wskaźników jakości życia można wobec tego zaliczyć stopień zaspokojenia takich potrzeb, jak: potrzeba bezpieczeństwa i poczucia wewnętrznego spokoju (ze względu na zagrożenia dotyczące m.in. sytuacji ekonomicznych); potrzeba samorealizacji (głównie satysfakcji, jaką daje praca zawodowa); potrzeba utrzymania równowagi psychicznej czy potrzeba uznania społecznego (identyfikowania z grupą, z którą jednostka może się utożsamiać). Warto przy tym dostrzec zaznaczającą się w ostatnich latach tendencję polegającą na przypisywaniu subiektywnym wskaźnikom jakości życia coraz większego znaczenia w analizach jakości życia. Dzięki zastosowaniu tego rodzaju miar możliwe jest bowiem uchwycenie „niematerialnych faktów społecznych”, czyli „postrzeganej” jakości życia, oznaczającej poziom zadowolenia, jaki osiąga jednostka, oceniając różne sfery swojej egzystencji.

Interdyscyplinarny charakter pojęcia jakości życia oraz jego duża popularność determinują niejednoznaczność tego terminu, która dla stanowi wyzwanie metodologiczne i badawcze. Z jednej strony można postrzegać ten fakt w kategoriach ułatwienia dla tych, którzy podejmują empiryczne wyzwanie związane z określeniem poziomu jakości życia. Opracowane do tej pory sposoby konceptualizowania tego pojęcia oferują bowiem badaczowi szeroki wachlarz definicji i wskaźników, spośród których może wybrać te, które są najbardziej dogodne i adekwatne z perspektywy założeń realizowanego projektu. Ponadto korzystając z dorobku teoretycznego dotyczącego jakości życia badacz ma możliwość wypracowania własnych koncepcji, które mogą wzbogacić wiedzę odnoszącą się do tej problematyki. Jednak z drugiej strony dowolność w zakresie doboru definicji i wskaźników badania jakości życia stwarza ryzyko nieuwzględnienia wielu istotnych parametrów, pozwalających na jej rzetelne oszacowanie. Także dokonywanie porównań wyników badań nad jakością życia może być znacząco utrudnione.

Jakość życia jako kategoria socjologiczna

Na gruncie socjologii jakość życia na ogół kojarzona jest ze sposobem i stopniem zaspokojenia różnych potrzeb człowieka, w tym także ze sposobem postrzegania osiągniętego standardu życia (Papuć 2011: 143). Jak twierdzą Marcin Wnuk i Jerzy Marcinkowski (2012: 25), „w socjologii jakość życia pojawia się jako aksjologiczna kontrpropozycja wobec powszechnie stosowanego w ekonomii poziomu życia”. Tezę tę potwierdza Bogdan Gałęski (1977: 43), który uważa, że to socjologowie i rzecznicy ochrony środowiska wprowadzili ten termin do języka naukowego, podejmując krytykę społeczeństwa przemysłowego i poprzemysłowego, proponując zastąpienie używanego przez ekonomistów zajmujących się rozwojem społeczno-gospodarczym terminu „poziom (standard) życia” pojęciem „jakość życia”.

Początki zainteresowania socjologów tą problematyką przypadają na lata 70. XX wieku, a zatem na czas, kiedy stała się ona także przedmiotem analiz przedstawicieli innych nauk społecznych. Socjologiczne korzenie badań nad jakością życia są ściśle związane z poprawą materialnego standardu życia oraz z towarzyszącym jej ograniczeniem problemu głodu i poprawą kondycji zdrowotnej (Veenhoven 2007). Termin „jakość życia” odnosiło przede wszystkim do krajów o wysokich wskaźnikach rozwoju ekonomicznego. Wzrost gospodarczy umożliwiał bowiem zaspokajanie potrzeb podstawowych, ujmowanych w skalach poziomu życia, zarazem jednak generował i ujawniał nowe potrzeby, które dawniej nie stanowiły problemu (Gałęski 1977: 45). Zainteresowanie jakością życia należy wiązać również ze wzrostem znaczenia indywidualizmu jako orientacji życiowej. Jak twierdzi Ruut Veenhoven (2007), „Im więcej dostępnych możliwości wyboru, tym bardziej ludzie interesują się kwestią jakości życia i alternatywnymi sposobami życia. Ideologicznie taka orientacja jest manifestowana w odrodzeniu się utylitarnej filozofii moralnej, w której szczęście stanowi najważniejszy życiowy cel”.

Wśród socjologów uwidaczniają się cztery podstawowe podejścia w badaniach nad problematyką jakości życia (Wnuk & Marcinkowski 2012: 25). Pierwsze z nich, charakterystyczne dla socjologii Zachodu, przypisuje jakości życia dwojakie znaczenie, biorąc pod uwagę zmiany jakościowe w życiu społeczeństw wysoko uprzemysłowionych, będące konsekwencją postępu technicznego, rewolucji naukowej i masowości produkcji. Pierwsze znaczenie jakości życia oznacza wysoki poziom konsumpcji dóbr materialnych oraz bardziej sprawiedliwe zasady życia społecznego, natomiast drugie jest związane ze zwrotem w stronę tradycyjnych form egzystencji, opartych na zasadach etyki protestanckiej z początków kapitalizmu. Podejście drugie, charakterystyczne głównie dla ekonomistów i statystyków społecznych, zakłada, że jakość życia jest wielowymiarowym pojęciem dobrobytu społecznego, które związane jest z prowadzonymi

intensywnie w latach 60. XX wieku badaniami nad konsumpcją dóbr i usług. Trzeci nurt socjologicznych badań nad jakością życia akcentuje kwestie związane z tzw. potrzebami socjalnymi, które są traktowane jako istotniejsze niż potrzeby materialne. Reprezentantem tego podejścia jest Bogdan Gałęski, którego koncepcję przywołano we wcześniejszym fragmencie tekstu. Jakość życia stanowi odzwierciedlenie sposobów i stopnia zaspokajania różnych potrzeb człowieka. Podejście czwarte, nazywane lokalizującym, koncentruje się na poznawaniu i wpływaniu na elementy wytyczające bieg ludzkiego życia oraz to życie wartościujące. Zgodnie z tą koncepcją jakość życia jest kategorią symboliczną, którą trudno jest zoperacjonalizować i zastosować w badaniach empirycznych.

Jak zostało zauważone wcześniej, nie istnieje uniwersalny zestaw wskaźników wykorzystywanych do badania jakości życia. W zależności od charakteru i skali prowadzonych przedsięwzięć badawczych tworzone są autorskie koncepcje operacjonalizacji zagadnienia jakości życia w oparciu o wyselekcjonowane mierniki. Taka dowolność jest legitymizowana poprzez niejednoznaczność i wielowymiarowość tej kategorii pojęciowej. Nie bez znaczenia pozostaje również zasięg prowadzonych badań – często bowiem istotnym czynnikiem determinującym wybór jednych i rezygnację z innych parametrów jakości życia będzie ograniczony zakres planowanego przedsięwzięcia empirycznego. Dostrzegając problem braku wspólnych, przyjmowanych przez wszystkich badaczy bez zastrzeżeń wskaźników, Jolanta Miluska (2003: 175) wyodrębnia trzy zasadnicze wymiary jakości życia. Są nimi: wymiar współżycia (normy regulujące przebieg interakcji), ekspansji (realizacja jednostkowych lub grupowych interesów) oraz dyskursu (skuteczna komunikacja społeczna). Autorka prezentuje zbiór czynników (i wskaźników) które są ważne dla jakości życia w wymienionych wymiarach. Należą do nich: rodzaj i sposób funkcjonowania instytucji społecznych, typ więzi społecznych, znajomość języków obcych, liczba wypadków drogowych, oczekiwana długość życia, poziom skolaryzacji, alfabetyzacji, infrastruktura telekomunikacyjna, sytuacja mieszkaniowa, zakres pluralizmu kulturowego ważnego dla postaw wobec obcych (stereotypy, uprzedzenia społeczne, agresja międzygrupowa) i inne. Miluska podkreśla przy tym, że wskaźniki te mają charakter uzupełniający względem tych, za pomocą których można mierzyć poziom życia, takich jak produkt krajowy brutto i jako takie pozwalają na określenie jakości życia członków danej społeczności, funkcjonującej w określonym kręgu kulturowym i znajdującej się w konkretnym okresie rozwojowym.

Reasumując, podmiotem jakości życia w badaniach socjologicznych jest zbiorowość, która funkcjonuje w pewnych określonych warunkach społecznych i kulturowych, zaś jej członkowie wyrażają opinie na temat poszczególnych sfer własnego życia, oceniając poziom swojego dobrostanu. Koncepcja jakości życia zyskuje w ten sposób wymiar intersubiektywny, zaś złożenie jednostkowych opinii pozwala na oszacowanie jej poziomu w badanej zbiorowości i dokonanie uprawomocnionych uogólnień. Należy również podkreślić, że jakość życia jest – w sensie socjologicznym – kategorią swoistą, rozpatrywaną w sposób zależny nie tylko od przyjętej definicji, ale także operacjonalizowaną za pomocą indywidualnie dobieranych wskaźników.

Przegląd badań socjologicznych nad jakością życia w Polsce

Pierwsze teorie, jak również próby empirycznego podejścia do badań nad jakością życia powstały w Stanach Zjednoczonych, skąd przeniknęły na grunt europejski. W latach 70. XX wieku zainicjowano w tym kraju powszechne badania gospodarstw domowych – *Quality of American Life*. Równolegle w Szwecji zaczęto prowadzenie badań *Level of living study*. Badania amerykańskie uwzględniały rolę wskaźników subiektywnych, odczuć respondenta dotyczących swojego życia, podczas gdy podejście szwedzkie koncentrowało się na pozostających w dyspozycji jednostki zasobach, dzięki którym może ona kształtować swoje życie. W podobnym czasie zainteresowanie problematyką jakości życia ujawniło się w statystyce polskiej. Instytut Gospodarki Społecznej Szkoły Głównej Planowania i Statystyki we współpracy z Głównym Urzędem Statystycznym opublikował wówczas raport dotyczący rozwoju społecznego. Z kolei na przełomie lat 80. i 90. XX wieku Główny Urząd Statystyczny oraz Instytut Filozofii i Socjologii PAN przeprowadził badania dotyczące jakości życia, które uwzględniały 16 dziedzin jakości życia, opierając się na połączeniu wskaźników obiektywnych i subiektywnych (Petelewicz & Drabowicz 2016: 13).

Począwszy od roku 2000 prowadzone są systematycznie ogólnopolskie badania panelowe *Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*. Projekt dotyczy wszystkich ważnych aspektów życia gospodarstw domowych i ich członków, zarówno tych ekonomicznych, jak i pozaekonomicznych. Pierwszy pomiar odbył się w roku 2000, następny trzy lata później, zaś kolejne trzy pomiary odbyły się w odstępach dwuletnich; ostatni miał miejsce w roku 2015 (*Diagnoza Społeczna*).

Szczególne miejsce w historii badań nad jakością życia zajmują te przedsięwzięcia, które dotyczą konkretnych społeczności miejskich. Jedną z pierwszych publikacji podejmujących ten

temat była wydana w 1998 r. praca pod redakcją Andrzeja Sicińskiego *Style życia w miastach (polskich u progu kryzysu)* (Siciński 1998). Po roku 2000 diagnozy jakości życia dokonano w kilku miastach polskich, takich jak: Częstochowa (Czekaj 2002a), Gliwice (Czekaj 2002b), Świętochłowice (Czekaj, Niesporek & Zawartka-Czekaj 2006) czy Ruda Śląska (Czekaj, Niesporek & Zawartka-Czekaj 2009).

Wśród najnowszych badań nad jakością życia w mieście można wskazać badanie mieszkańców Łodzi, przeprowadzone w 2012 r. przez zespół socjologów z Uniwersytetu Łódzkiego. Badanie miało na celu przeprowadzenie kompleksowej oceny jakości życia mieszkańców miasta na poziomie indywidualnym oraz scharakteryzowaniu jej przestrzennego zróżnicowania (Rokicka 2013). Badania nad jakością życia prowadzone są także systematycznie w Gdańsku – od roku 2007 zrealizowano sześć edycji badań, ostatnia miała miejsce w 2016 r. Wykonawcą badań jest Pracownia Realizacji Badań Socjologicznych Uniwersytetu Gdańskiego pod kierownictwem Jarosława Załęckiego. Wykorzystano w nim łącznie 101 cząstkowych wskaźników satysfakcji z różnych obszarów funkcjonowania miasta, na podstawie których obliczono 16 wskaźników syntetycznych (Brosz & Załęcki 2017).

Należy dodać, że ogólnopolskie badania przeprowadzone w ramach *Diagnozy Społecznej* stanowią inspirację do podejmowania w środowisku socjologicznym, podobnych przedsięwzięć na poziomie konkretnych miast, czego przykładem może być realizowana cyklicznie, w latach 2010, 2014 i 2017 *Wrocławska Diagnoza Społeczna* (Błaszczyk, Kłopot & Pluta 2010a; 2010b; Sutryk et al. 2010) oraz *Rzeszowska Diagnoza Społeczna 2015* (Kotarski et al. 2015).

Jakość życia jako przedmiot badań socjologicznych – przypadek Rybnika

Jednym z przedsięwzięć badawczych, mających na celu oszacowanie poziomu jakości życia były badania socjologiczne przeprowadzone w Rybniku w czerwcu i lipcu 2011 r.

Miasto to jest usytuowane w południowo-zachodniej części województwa śląskiego i jest stolicą Rybnickiego Okręgu Węglowego. Rybnik jest miastem na prawach powiatu, składającym się z 27 dzielnic, które zamieszkuje łącznie 137 tysięcy osób¹. Bywa on określany „wielkim miastem małych społeczności”, co zdaje się właściwie odzwierciedlać jego charakter – wielkość jest bowiem w tym wypadku nie tyle efektem naturalnego procesu rozwojowego, co rezultatem decyzji administracji państwowej, na mocy których na przestrzeni lat do Rybnika dołączano kolejne okoliczne wsie i miasteczka (Swadźba & Górny 2007: 18).

¹ Dane za: www.rybnik.eu (05.02.2016).

Rybnik jest przykładem miasta, które przeszło transformację, polegającą na zmianie ze społeczności górniczej w społeczność wielofunkcyjną. Dynamicznie rozwijający się sektor handlu i usług, jak również szerokie zaplecze edukacyjne, związane ze szkolnictwem wyższym czynią z Rybnika „późnonowoczesne centrum, realizujące kluczowe dla regionu funkcje handlowe, finansowe, rozrywkowe i edukacyjne” (Swadźba & Górny 2007: 19). Wśród jego mieszkańców obserwuje się także wzrost zasobów kapitału społecznego, co przejawia się w coraz liczniej podejmowanych w mieście inicjatywach społecznych. Biorąc pod uwagę wskazane wyżej cechy, dostrzec można rosnący potencjał społeczności lokalnej Rybnika, któremu sprzyja systematyczny rozwój miasta oraz poprawa warunków życia jego mieszkańców. Badanie jakości życia w tym mieście pozwala spojrzeć na dokonujące się w nim zmiany przez pryzmat opinii ludzi, którzy bezpośrednio odczuwają ich skutki.

Realizacja celu badawczego wymagała przyjęcia odpowiedniej definicji jakości życia. Za najbardziej adekwatną uznano definicję wiążącą obiektywne i subiektywne wskaźniki jakości życia z oceną stopnia zaspokajania potrzeb. Wykorzystanie obydwu rodzajów wskaźników miało na celu skonfrontowanie informacji na temat poziomu życia rybniczian, który daje się zmierzyć za pomocą miar obiektywnych z ich opiniami, ocenami i odczuciami dotyczącymi warunków, w jakich egzystują. Wskaźniki subiektywne były tymi, które w ważący sposób miały determinować wnioski płynące z badań.

Problematyka badawcza została ujęta w dziewięciu zasadniczych obszarach:

1. Warunki materialne gospodarstw domowych.
2. Praca.
3. Infrastruktura miejska (m.in. transport, stan dróg i chodników).
4. Edukacja.
5. Opieka zdrowotna.
6. Handel i usługi.
7. Ochrona środowiska.
8. Mieszkanie.
9. Zadowolenie z zamieszkiwania w Rybniku.

W odniesieniu do każdego ze wskazanych obszarów zostały sformułowane pytania badawcze – ogólne i szczegółowe, które następnie przełożono na szereg pytań kwestionariuszowych.

Badania zrealizowane zostały techniką wywiadu kwestionariuszowego. Łącznie objęto nimi 398 dorosłych rybniczian – próba badawcza została dobrana za pomocą metody kwotowej, biorąc pod uwagę płeć, wiek oraz dzielnicę zamieszkania, dzięki czemu osiągnięto reprezentatywność typologiczną zbiorowości mieszkańców miasta².

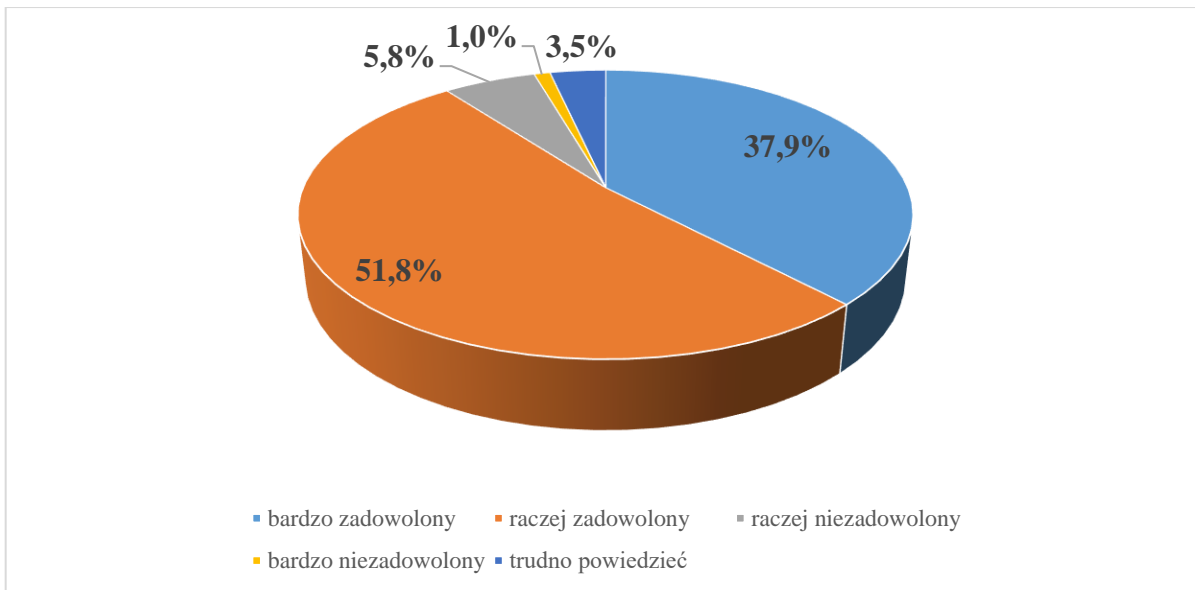
Jako że przedsięwzięcie badawcze było rozbudowane, poniżej zaprezentowana zostanie analiza odpowiedzi, jakich udzielili ankietowani na wybrane pytania dotyczące jakości życia w Rybniku. Stanowią one egzemplifikację wskaźników subiektywnych i jako takie posłużą do omówienia problemów metodologicznych, na jakie napotykają socjologowie, którzy mierzą się z badaniem jakości życia społeczności lokalnych.

Pierwsze pytanie, jakie zadano ankietowanym dotyczyło poziomu ich zadowolenia z zamieszkiwania w Rybniku. Z danych zawartych na wykresie 1 wynika, że wśród osób pytanym zdecydowaną większość stanowią ci, którzy wyrażają zadowolenie z zamieszkiwania w Rybniku, na co wskazuje 37,9% deklaracji „bardzo zadowolony” oraz 51,8% odpowiedzi „raczej zadowolony”. Zatem suma odsetków wskazań pozytywnych wynosi prawie 90,0%, co pozwala wysunąć wniosek o bardzo dużym ogólnym zadowoleniu z życia w mieście. Warto przy tym dodać, że odpowiedzi negatywnych udzieliło tylko 6,8% pytanym (suma odsetków odpowiedzi „raczej nie” i „zdecydowanie nie”), a 3,5% badanych przyznało, że trudno jest im jednoznacznie określić poziom swojego zadowolenia z mieszkania w Rybniku.

Pogłębiona analiza zależności między płcią i wiekiem badanych a ich zadowoleniem z zamieszkiwania w Rybniku nie wskazuje na istotne różnice frekwencji wskazań, co pozwala wnioskować o podobnym poziomie satysfakcji u kobiet i mężczyzn, jak również u osób w różnym wieku.

² Założono objęcie badaniami jednakowej reprezentacji kobiet i mężczyzn. W rezultacie liczba przebadanych kobiet wyniosła 200, co stanowi 50,3% indagowanych, zaś grupa mężczyzn poddanych badaniu liczyła 198 osób (49,7% ogółu respondentów). W doborze próby badawczej wyodrębniono pięć przedziałów wiekowych (18-30 lat, 31-40 lat, 41-50 lat, 51-60 lat, powyżej 60 lat) – z założenia miały być one równoliczne. Zebrano 84 kwestionariusze (21,1%) od osób w wieku od 31 do 40 lat, po 80 (20,1%) kwestionariuszy od rybniczian w wieku 18-30 lat oraz powyżej 60 lat. Nieznacznie mniej licznie reprezentowane były osoby w wieku od 41 do 50 lat oraz od 51 do 60 lat – wywiadów udzieliło po 77 osób (po 19,3%) z każdego ze wskazanych przedziałów wiekowych. Wśród badanych przeważały osoby z wykształceniem średnim – stanowiły one prawie połowę próby badawczej (46,7%). Na drugim miejscu pod względem frekwencji wskazań znalazły się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (24,4%). Nieznacznie mniej badanych (24,4%) to rybniczanie legitymujący się wykształceniem wyższym. Wykształcenie niepełne podstawowe wskazało 2,0% pytanym. Wśród ankietowanych przeważały osoby zamieszkujące w Rybniku dłużej niż 15 lat – stanowiły one 84,4% ogółu badanych. Okres zamieszkiwania mieszczący się w przedziale od 11 do 15 lat wskazało 5,8% pytanym, podobny odsetek badanych wybrał przedział od 5 do 10 lat (5,5%). Najmniej respondentów to osoby mieszkające w Rybniku krócej niż 5 lat (4,0%).

Wykres 1. Poziom zadowolenia respondentów z zamieszkiwania w Rybniku

Źródło: badania i obliczenia własne (N=398).

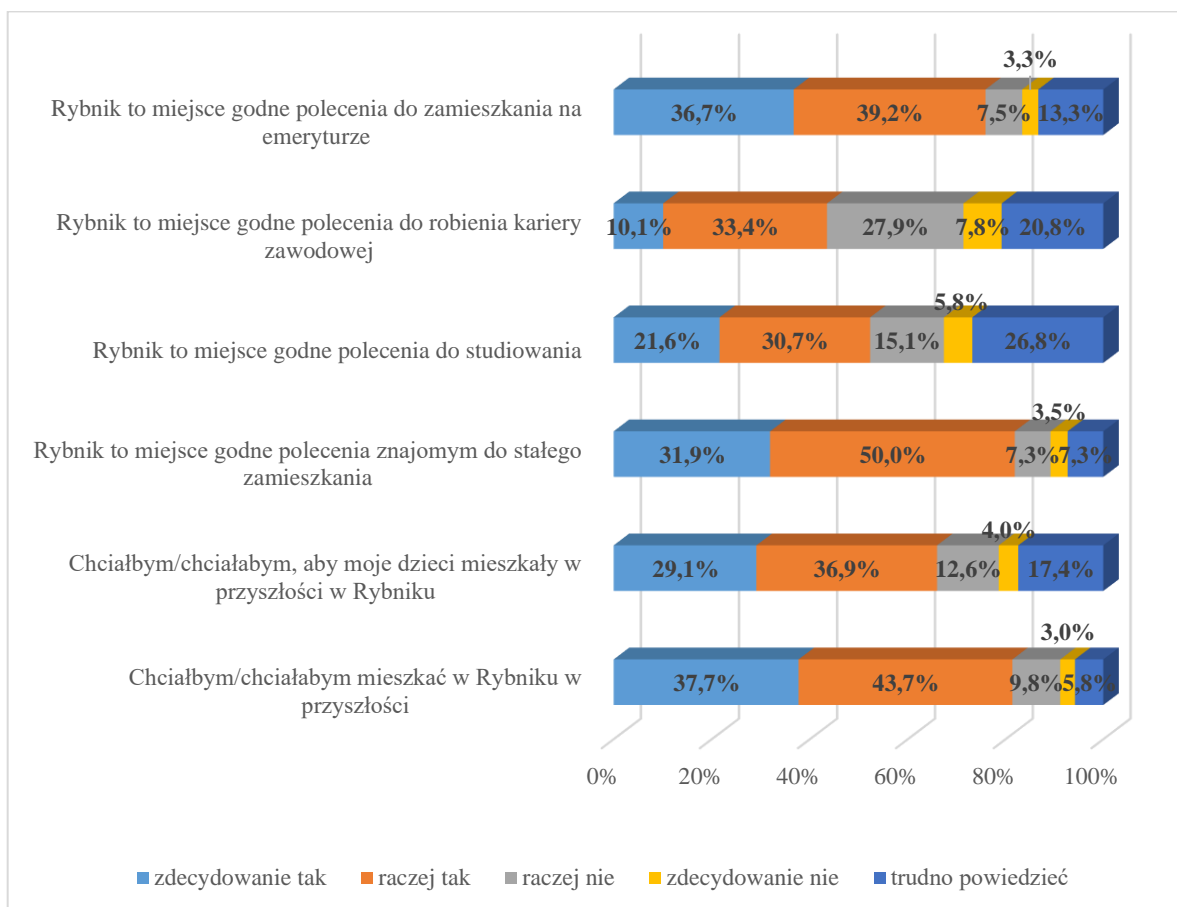
Pytanie o zadowolenie z zamieszkiwania w Rybniku wydaje się adekwatnym wskaźnikiem jakości życia. Zadane wprost daje informację o emocjonalnym stosunku ankietowanych do swojego miejsca zamieszkania, które może być pochodną przywiązania do niego, pozytywnej oceny warunków życia, wygody i komfortu, które związane są z zamieszkiwaniem w tej, a nie innej miejscowości. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że deklaracje zadowolenia z zamieszkiwania w konkretnym miejscu będą pozytywnie skorelowane z jakością życia. Warto również dodać, że pytanie to zostało zamieszczone w kwestionariuszu jako pierwsze, co przyczyniło się do udzielania przez badanych odpowiedzi *ad hoc* – spontanicznych, bazujących na pierwszych skojarzeniach, co podnosi wartość diagnozy.

Opinie na temat zadowolenia z zamieszkiwania w Rybniku warto skonfrontować z innymi wskaźnikami jakości życia. W tym celu poproszono badanych o ustosunkowanie się do sześciu stwierdzeń odnoszących się do zamieszkiwania, podejmowania nauki i pracy w Rybniku. Rozkład odpowiedzi zaprezentowano na wykresie 2. Łącznie prawie 82,0% indagowanych uznało, że Rybnik to miejsce godne polecenia znajomym do stałego zamieszkania. Prawie taki sam był odsetek pytanym (81,4%), którzy chcieliby mieszkać w Rybniku w przyszłości. O tym, że miasto to jest godne polecenia do zamieszkania na emeryturze przekonany był co czwarty (75,9%) rybniczanie. Z kolei dwie trzecie pytanym (66,0%) chciałoby, aby ich dzieci w przyszłości

mieszkały w Rybniku. Nieco ponad połowa osób biorących udział w badaniu (52,3%) uważa, że jest to miasto godne polecenia do studiowania, a 43,5% indagowanych przyznało, że w Rybniku warto robić karierę zawodową.

Analizy korelacyjne nie wskazują na istotne zróżnicowanie odpowiedzi kobiet i mężczyzn, widoczne są jednak pewne rozbieżności w opiniach starszych i młodszych respondentów. Respondenci młodszy (do 40. roku życia) nieco rzadziej niż starsi (powyżej 40. roku życia) deklarują, że chcieliby w przyszłości mieszkać w Rybniku, a także uważają, że miasto to jest godne polecenia jako miejsce do robienia kariery zawodowej. Wraz z wiekiem rośnie również deklarowana przez badanych chęć, by ich dzieci w przyszłości mieszkały w Rybniku, jak również skłonność do uznawania tego miasta za warte zamieszkania na emeryturze.

Wykres 2. Stosunek respondentów do stwierdzeń dotyczących zamieszkiwania, podejmowania pracy i nauki w Rybniku

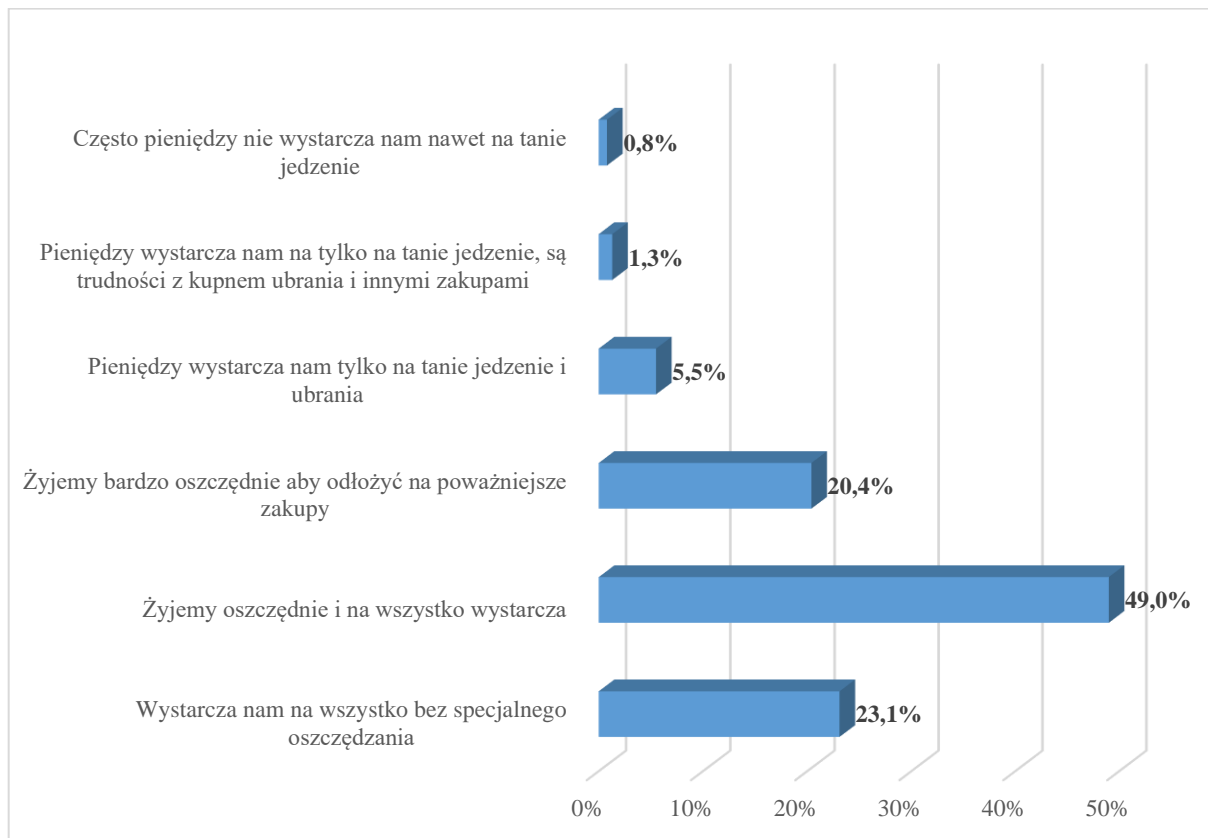
Źródło: badania i obliczenia własne (N=398).

Uzyskane dane pokazują, że bardzo wysoki poziom zadowolenia z zamieszkiwania w Rybniku, który wykazały odpowiedzi na pierwsze pytanie, nie do końca znajduje odzwierciedlenie we wskazaniach opisujących stosunek respondentów do zamieszkiwania, podejmowania pracy i nauki w mieście. Wyraźnie widać, że o ile ogólnie Rybnik jest postrzegany przez mieszkańców jako miejsce, w którym chcieliby spędzić swoją przyszłość i jednocześnie takie, które poleciliby znajomym jako stałe miejsce zamieszkania, o tyle mniej korzystnie ocenia się możliwości rozwoju zawodowego w tym mieście. Ponadto relatywnie mało badanych chciałoby, aby ich dzieci związały swoją przyszłość z Rybnikiem. Wskazane rozbieżności dowodzą, że w badaniach jakości życia warto jest zadawać pytania odnoszące się do konkretnych aspektów egzystencji po to, aby dostrzec zróżnicowanie poziomu życiowej satysfakcji. Innymi słowy, ogólne zadowolenie z życia nie musi wynikać z jednakowo korzystnych ocen poszczególnych obszarów jednostkowej aktywności, dlatego istotne jest wyznaczenie „elementów składowych” owego zadowolenia i przełożenie ich na konkretne pytania skierowane do indagowanych.

Badanie jakości życia nie może nie uwzględniać sytuacji materialnej indagowanych. Zadanie wprost pytania o wysokość dochodów oznaczałoby posłużenie się wskaźnikiem obiektywnym i pozwoliłoby na oszacowanie poziomu życia, który związany jest z zaspokajaniem potrzeb bezwzględnych. Pełniejszej informacji na temat materialnych warunków życia dostarczają subiektywne oceny sytuacji ekonomicznej respondentów. Mieszkańcom Rybnika zadano pytanie o zarobki, jednak oprócz tego poproszono ich o ocenę sytuacji materialnej swoich rodzin. Jak pokazują dane zawarte na wykresie 3, prawie połowa badanych (49,0%) przyznała, że żyją oszczędnie i na wszystko wystarcza. Na drugim miejscu pod względem frekwencji wskazań znalazły się odpowiedzi tych rybniczian, którzy stwierdzili, że ich rodzinom wystarcza na wszystko bez specjalnego oszczędzania (23,1% odpowiedzi). Mniej więcej co piąty indagowany (20,4%) wskazał, że jego rodzina żyje bardzo oszczędnie, aby odłożyć na poważniejsze zakupy. Tylko 5,5% rybniczian to osoby, w których domach pieniędzy wystarcza tylko na tanie jedzenie i ubrania. Zaledwie 1,3% pytanych stwierdziła, że pieniędzy wystarcza im tylko na tanie jedzenie i mają trudności z kupnem ubrania i innymi zakupami. Najmniej badanych – 0,8% zadeklarowało sytuację najtrudniejszą, przyznając, że często pieniędzy nie wystarcza im nawet na tanie jedzenie.

Pogłębiona analiza korelacyjna nie wskazuje na zależność pomiędzy płcią i wiekiem badanych a oceną sytuacji materialnej gospodarstw domowych.

Wykres 3. Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych respondentów

Źródło: badania i obliczenia własne (N=398).

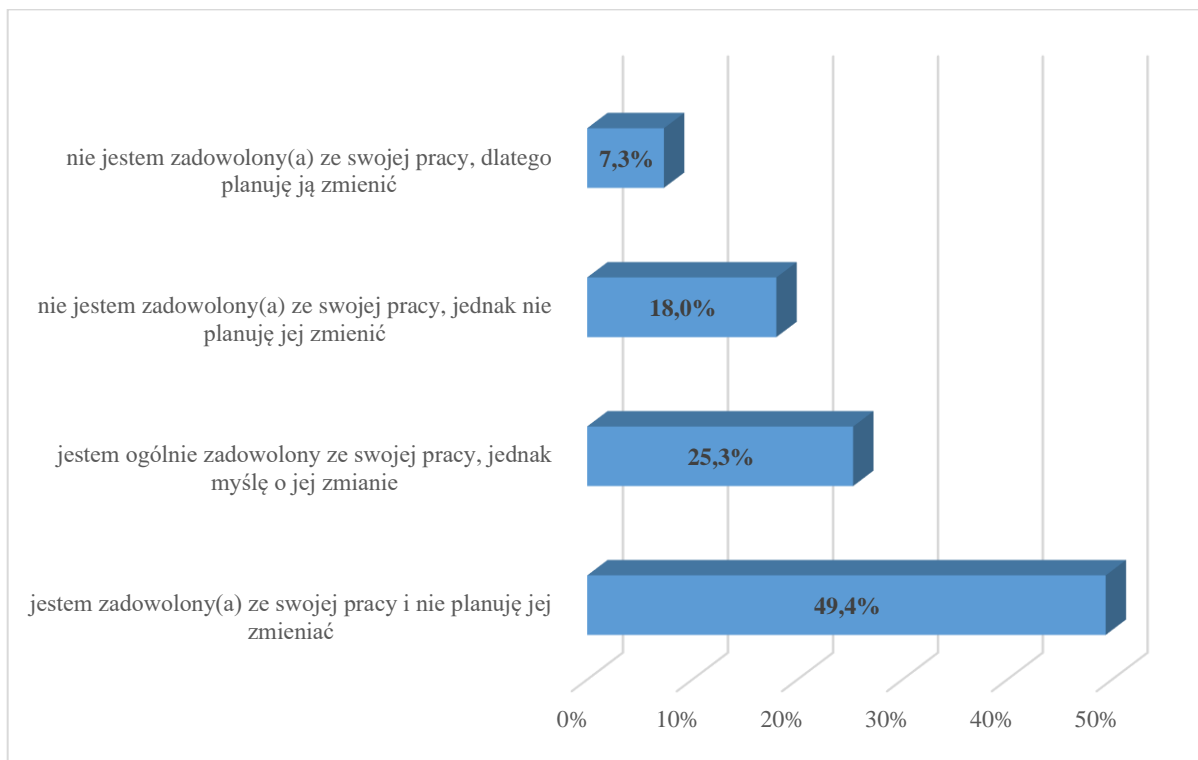
Na podstawie udzielonych odpowiedzi można stwierdzić, że materialne aspekty egzystencji są przez badanych oceniane korzystnie, co pozwala wnioskować o wysokim poziomie jakości życia większości indagowanych. Deklaracje badanych ujawniają ich skłonność do racjonalnego wydatkowania pieniędzy, co skutkuje brakiem poważniejszych problemów finansowych. Wykorzystany wskaźnik jakości życia spełnił swoją funkcję: ankietowani nie mieli problemów z udzieleniem odpowiedzi na pytanie o sytuację materialną swoich rodzin, ponieważ nie zostało ono zadane wprost, ale poprzez odwołanie do konkretnych trudności, jakich może nastęczać brak środków materialnych.

Jakość życia w istotnej mierze wynika również z warunków wykonywanej pracy, ponieważ zatrudnienie w istotnym zakresie określa pozycję społeczną jednostki. Wysokość zarobków z pewnością może rzutować na poziom życiowej satysfakcji, nie mniej istotne są jednak warunki pracy, które podlegają subiektywnej ocenie każdej osoby świadczącej pracę. Mieszkańcy Rybnika zostali w związku z tym poproszeni o wyrażenie opinii na temat warunków swojego zatrudnienia.

Wśród 398 respondentów znalazły się 233 osoby pracujące. Rozkład odpowiedzi przedstawiony na wykresie 4 świadczy o tym, że blisko połowa (49,4%) ankietowanych aktywnych zawodowo to osoby zadowolone ze swojej pracy, nie planujące jej zmiany. Co czwarty (25,3%) indagowany przyznał, że jest ogólnie zadowolony ze swojej pracy, jednak myśli o jej zmianie. Brak zadowolenia z obecnego zatrudnienia i jednocześnie brak planów dotyczących zmiany sytuacji zawodowej zadeklarowało 18,0% pytanych. Jedynie 7,3% ogółu pracujących respondentów stanowiły osoby niezadowolone ze swojej pracy, pragnące ją zmienić.

Pogłębione analizy korelacyjne pozwalają wnioskować o pewnym zróżnicowaniu ocen formułowanych w odniesieniu do warunków pracy przez kobiety i mężczyzn. Kobiety rzadziej niż mężczyźni deklarują, że są zadowolone ze swojej pracy i nie planują jej zmieniać (różnica wskazań nieznacznie przekracza 10,0%), a zarazem częściej przyznają, że mimo zadowolenia ze swojej pracy myślą o jej zmianie (różnica wskazań na poziomie 12,0%). Ponadto największą skłonność do zmiany pracy mimo ogólnego zadowolenia z warunków zatrudnienia wykazują respondenci najmłodsi.

Wykres 4. Ocena warunków zatrudnienia respondentów

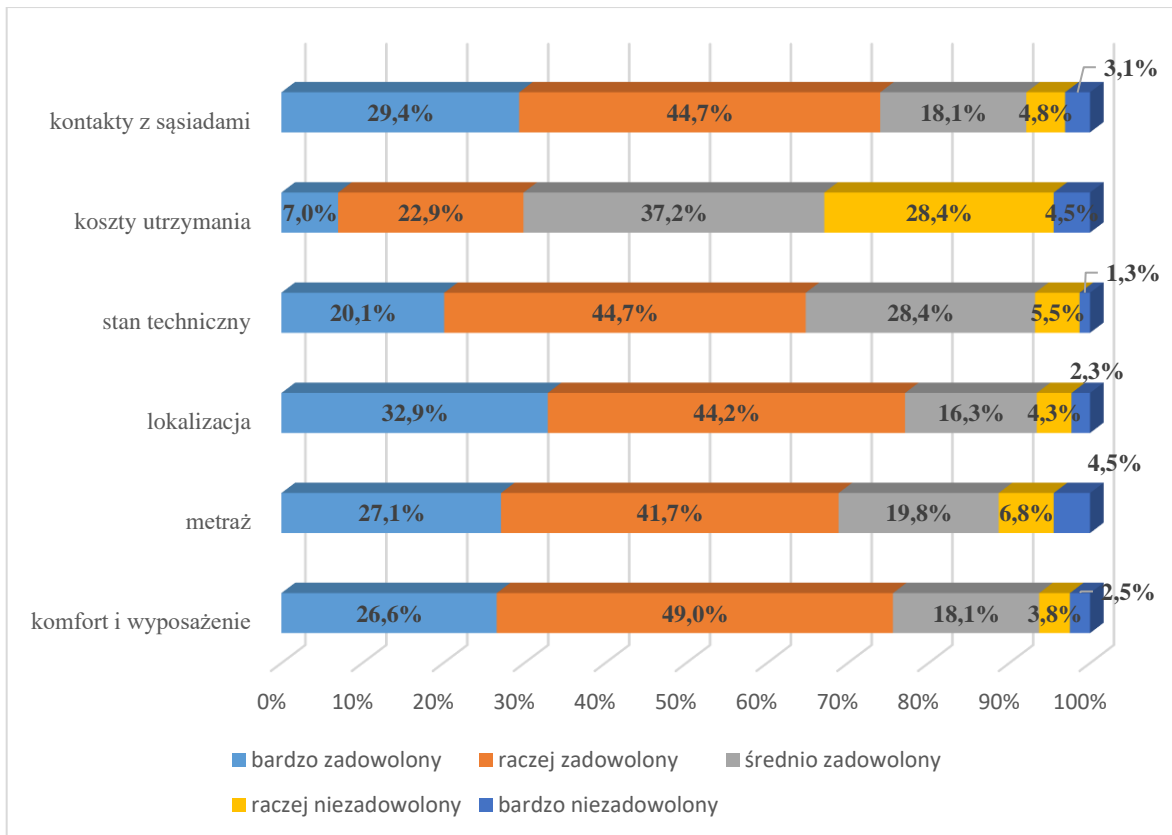

Źródło: badania i obliczenia własne (N=233).

Jakość życia rybniczian deklarujących zadowolenie ze swojego zatrudnienia jest z pewnością wyższa niż tych, którzy nie są usatysfakcjonowani swoją pracą i planują jej zmianę. Zastosowanie tego wskaźnika jest więc uzasadnione, jakkolwiek bardziej miarodajne wyniki można byłoby uzyskać poprzez dokonanie analiz korelacyjnych, np. zestawienia ocen warunków zatrudnienia z wysokością zarobków badanych.

Ważnym komponentem jakości życia jest także ocena zadowolenia z warunków, w jakich się mieszka. Własny dom czy mieszkanie daje poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji, co pozwala zaspokoić najbardziej elementarne potrzeby, związane z ludzką egzystencją. Satysfakcjonujące warunki mieszkania mogą warunkować dobrostan jednostki, dlatego ankietowanych mieszkańców Rybnika poproszono o ocenę zadowolenia ze swojego mieszkania/domu, biorąc pod uwagę sześć kryteriów: komfort i wyposażenie, metraż, lokalizację, stan techniczny, koszty utrzymania oraz kontakty z sąsiadami. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na największe zadowolenie badanych w odniesieniu do lokalizacji mieszkania/domu (77,1% odpowiedzi pozytywnych), komfortu i wyposażenia lokum (76,6% osób deklarujących satysfakcję w tym obszarze) oraz kontaktów z sąsiadami (74,1% wskazań pozytywnych). Nieco mniej badanych (68,8%) to osoby zadowolone z metrażu swojego mieszkania/domu, natomiast stan techniczny lokalu zadowala 64,8% pytanych. Jedynie w odniesieniu do kosztów utrzymania mieszkania/domu nie przeważały oceny pozytywne. Niespełna 30,0% rybniczian zadeklarowało, że satysfakcjonują ich koszty utrzymania zajmowanego przez nich lokum, a 37,2% z nich przyznało, że są średnio zadowoleni z kosztów ponoszonych w związku z eksploatacją mieszkania/domu.

Wykres 5. Ocena zadowolenia respondentów ze swojego mieszkania/domu

Źródło: badania i obliczenia własne (N=398).

Rozkład odpowiedzi udzielonych przez indagowanych na pytanie o warunki mieszkania dopełnia ocenę jakości życia rybnickiej społeczności. Ankietowani są zadowoleni z tego, co mają, a jedynym problemem są relatywnie wysokie koszty utrzymania mieszkań, które – *de facto* – odnoszą się bardziej do obiektywnych niż do subiektywnych miar jakości życia.

Podsumowanie

Podsumowując przywołane wyniki badań, można stwierdzić, że jakość życia mieszkańców Rybnika, rozpatrywana w wymiarze intersubiektywnym – grupowym, jest wysoka. Rybniczanie na ogół pozytywnie oceniają różne aspekty życia w mieście, a odpowiedzi udzielane na kolejne pytania wskaźnikowe są raczej spójne – zaznacza się w nich tendencja do formułowania korzystnych ocen własnej egzystencji.

Rybniczanie są ogólnie zadowoleni z życia w swoim mieście, jednak skonfrontowanie ich deklaracji z konkretnymi wskaźnikami jakości życia skłania do pogłębionej refleksji nad tym

zagadnieniem. Okazuje się bowiem, że nie wszystkie aspekty życia w mieście są przez nich oceniane jednakowo wysoko. Opinie badanych świadczą o tym, że o ile chcieliby w Rybniku spędzić swoją przyszłość i jednocześnie poleciliby to miasto znajomym jako stałe miejsce zamieszkania, o tyle mniej korzystnie oceniają możliwości rozwoju zawodowego w Rybniku, niekoniecznie też życzyliby sobie, aby ich dzieci uczyły się w nim i studiowały, a także zamieszkały tu w przyszłości. Jeśli zatem przy tak sformułowanych deklaracjach ogólny wskaźnik zadowolenia z życia w mieście jest wysoki, to oznacza to, że pewne aspekty życia w mieście waloryzowane są wyżej, aniżeli inne i to właśnie ich ocena jest najistotniejsza dla subiektywnego poczucia zadowolenia z życia w Rybniku.

Także deklaracje dotyczące materialnych warunków życia respondentów pozwalają określić ich jakość życia jako wysoką, co jest istotne o tyle, że to właśnie dobrostan ekonomiczny warunkuje zaspokojenie podstawowych potrzeb jednostki. Ich deprivacja rzutuje na dobrostan psychiczny, stan zdrowia i status społeczny, co znajduje przełożenie na zadowolenie z życia. Status materialny jest silnie sprzężony z warunkami zatrudnienia, na co wskazują deklaracje rybniczian. Również poziom zadowolenia ankietowanych ze swoich mieszkań i domów również rzutuje na wysoką ocenę jakości życia. Obiektywne wskaźniki jakości życia, jakimi posłużono się przy ocenie tego aspektu, wskazują na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych badanych. A zatem zapewnienie odpowiedniej „bazy”, czyli poziomu życia pozwalającego na zaspokojenie potrzeb pierwszego rzędu, pozwala skoncentrować się na rozwoju dobrostanu, który będzie rzutował na dążeniu do systematycznego podnoszenia jakości życia.

Badanie jakości życia stanowi duże wyzwanie nie tylko dla socjologów, ale także dla przedstawicieli innych dyscyplin naukowych. Kontrowersje definicyjne, jak również coraz to nowsze podejścia badawcze sprawiają, że powołanie do życia bardzo precyzyjnego i systemowego ujęcia tej kategorii pojęciowej oddala się, a zatem wciąż brakuje uniwersalnego sposobu na określenie poziomu jakości życia. Z jednej strony sytuację tę można traktować jako niekorzystną, ponieważ dowolność w zakresie operacjonalizacji tego pojęcia powoduje chaos i dezorientację wynikającą z nadmiaru wiedzy, poglądów i podejść badawczych. Z drugiej jednak strony pojemność tej kategorii zachęca do poszukiwania nowych rozwiązań – definicji, teorii i procedur empirycznych.

Socjologiczne badania nad jakością życia powinny opierać się na właściwych i adekwatnych definicjach tego pojęcia oraz na doborze odpowiednich wskaźników,

pozwalających na uchwycenie jego specyficznego charakteru. Powinny pobudzać respondentów do refleksji i umożliwić wieloaspektową ocenę sytuacji życiowej. Konstrukcja wskaźników powinna być też ukierunkowana na intersubiektywne poznanie jakości życia, co w konsekwencji pozwoli na oszacowanie jej grupowego wymiaru. Warto także pamiętać, że pojęcie jakości życia wywodzi się od poziomu życia, dlatego też miary odnoszące się do subiektywnego postrzegania warunków życia dobrze jest konfrontować ze wskaźnikami obiektywnymi, ponieważ tylko w ten sposób można uzyskać prawdziwy obraz jakości życia.

Bibliografia:

- Bańka, A. (1994). *Jakość życia w psychologicznych koncepcjach człowieka i pracy*. W: A. Bańka, & R. Derbis (red.). *Psychologiczne i pedagogiczne wymiary jakości życia*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Błaszczyk, M., Kłopot, S., & Pluta, J. (2010a). *Problemy społeczne w przestrzeni Wrocławia*. Warszawa: Scholar.
- Brosz, M., & Załęcki, J. (2017). *Jakość życia w Gdańsku i jej społeczne uwarunkowania. Studium socjologiczne*. Kawle Dolne: Wydawnictwo Zakładu Realizacji badań Społecznych Q&Q.
- Błaszczyk, M., Kłopot, S., & Pluta, J. (2010b). *Stare i nowe problemy społeczne wielkiego miasta. Socjologiczne studium konsumpcji na przykładzie Wrocławia*. Warszawa: Scholar.
- Czekaj, K. (2002a). *Częstochowa i problemy społeczne jej mieszkańców na przełomie XX i XXI wieku*. Katowice: Agencja Artystyczna „Para”.
- Czekaj, K. (2002b). *Gliwice 2001: kwestie społeczne górnośląskiego miasta u progu XXI wieku*. Katowice: Agencja Artystyczna „Para”.
- Czekaj, K., Niesporek, A., & Zawartka-Czekaj, M. (2006). *Świętochłowice: kwestia społeczna, polityka społeczna, planowanie społeczne*. Katowice: Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej im. Wojciecha Korfantego.
- Czekaj, K., Niesporek, A., & Zawartka-Czekaj, M. (2009). *Ruda Śląska: od problemów społecznych górnośląskiego miasta do polityki miejskiej*. Katowice: Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej im. Wojciecha Korfantego.
- Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*. www.diagnoza.com (17.09.2017).
- Gałęski, B. (1977). Styl życia i jakość życia – próba systematyzacji pojęć. *Studia Socjologiczne*, 1(64), 31–50.
- Jankowska, E. (2011). Pojęcie i narzędzia pomiaru jakości życia. *Toruńskie Studia Międzynarodowe*, 1(4), 33–39.
- Kotarski, H., Malicki K., Palak, M., & Piróg., K. (2016). *Rzeszowska diagnoza społeczna 2015*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Miluska, J. (2003). Ład społeczny jako determinanta jakości życia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1, 173–85.
- Papuć, E. (2011). Jakość życia – definicje i sposoby jej ujmowania. *Current Problems of Psychiatry*, 12(2), 141–45.
- Petelewicz, M., & Drabowicz, T. (2016). *Jakość życia – globalnie i lokalnie. Pomiar i wizualizacja*. Łódź: Katedra Socjologii Ogólnej Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rabenda-Bajkowska, L. (1979). Jakość życia w koncepcjach teoretycznych i w badaniach. *Studia Socjologiczne*, 3, 135–49.
- Rokicka, E. (red.) (2013). *Jakość życia mieszkańców Łodzi i jej przestrzenne zróżnicowanie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
-

Siciński, A. (red.) (1998). *Style życia w miastach (polskich u progu kryzysu)*. Wrocław: IFiS PAN – Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Sutryk, M., Błaszczak, M., Kłopot, S., Pluta, J., & Trojanowski, P. (red.) (2010). *Studia nad strategią rozwoju społecznego miasta Wrocławia*. Warszawa: Scholar.

Swadźba, U., & Górny, A. (2007). *Podstawy teoretyczne badań. Styl życia jako kategoria badawcza*. W: U. Swadźba (red.). *Praca, rodzina, obowiązki, czas wolny, czyli o stylu życia mieszkańców Rybnika*. Katowice: Gnome.

Trzebiatowski, J. (2011). Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych. *Hygeia Public Health*, 46(1), 25–31.

Veenhoven, R. (2007). *Quality-of-life Research*. W: C. D. Bryant, & D.L. Peck (red.). *21st Century Sociology, A Reference Handbook*. Thousand Oaks: Sage,

Wnuk, M., Zielonka, D., Purandare, B., Kaniewski, A., Klimberg, A., Ulatowska-Szostak, E., Palicka, E., Zarzycki, A., Kaminiarz, E. (2013). Przegląd koncepcji jakości życia w naukach społecznych. *Hygeia Public Health*, 48(1), 10–16.

Wnuk, M., & Marcinkowski, J. T. (2012). Jakość życia jako pojęcie pluralistyczne o charakterze interdyscyplinarnym. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 93(1), 21–26.